Jag heter Oskar Tojzner.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Oskars berättelse

Del 1 · Min uppväxt 1923-1939

Berättelsen är en bearbetning av flera intervjuer med Oskar Tojzner.
Oskar Tojzner har läst och godkänt framställningen av berättelsen.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Min uppväxt 1923-1939

Min familj

Jag föddes den 26 oktober 1923 i liten by som heter Granie. På den tiden låg byn i Polen, nära gränsen till Ukrainska socialistiska sovjetrepubliken. Mina föräldrar hette Sonia och Moshe Tojzner. De kom båda från religiösa ortodoxa judiska familjer. När jag föddes gav de mig tilltalsnamnet Oskar, och det hebreiska namnet Asher efter min morfar.

Jag var näst äldst av fem syskon. Min storebror hette Aba och min lillebror Shul. Hans hebreiska namn var Beitzalel, men vi brukade kalla honom Cala-Shul. Jag hade också två yngre systrar, Jochewed och Chawa.

När jag var sex år började jag skolan i Granie. Det var en polsk skola som låg ungefär en kilometer från vårt hus. Vi barn fick även hemundervisning i hebreiska. När vi flyttade till den närliggande staden Dąbrowica betalade pappa för vår skolgång i den judiska skolan. På den tiden var det inte alla som hade råd med det.

Det var en fin och trevlig skola, jag har bara positiva minnen därifrån. Som tonåring deltog jag i olika aktiviteter. Det fanns bland annat idrott och teater. Jag var också en skicklig schackspelare.

© Privat, reproduktion: SKMA

I fotot står jag längst till vänster, sedan mina bröder Beitzalel och Aba. Det är cirka 1,5 år mellan oss bröder. Aba som är äldst föddes 1922, jag 1923 och Beitzalel 1925. Vår lillasyster Jochewed som står till höger är född 1927, och Chawa som står längst fram 1930. I främre ledet sitter min mamma Sonia och pappa Moshe Tojzner. Pappa hade varit gift tidigare, men hans fru och barn mördades i en pogrom i Granie. Pappa pratade aldrig om händelsen, men en släkting berättade allt för mig många år senare. [Pogromen ägde sannolikt rum 1918 eller 1919, efter första världskriget slut. Under den oroliga tid som följde attackerades judar i flera städer och byar i gränsområdet Polen–Ukrainska socialistiska sovjetrepubliken. *Red. anm.*]

Fotot togs samma dag som vi fick veta att min farbror Jaakov var i livet. Han hade förflyttats tillsammans med andra soldater till Sibirien under första världskriget. När den ryska revolutionen genomfördes 1917 blev Polen självständigt och gränsen stängdes. Det dröjde ända fram till andra världskrigets utbrott 1939 innan vi fick kontakt med farbror Jaakov igen.

Vår stad Dąbrowica låg nära gränsen och de ryska trupperna som anföll Polen österifrån intog snabbt vår stad. En dag under våren 1940 fick vi höra att det var någon som ringde och sökte vår familj. Jag hade just kommit hem från skolan. Vi hade inte någon egen telefon så mamma och jag gick till postkontoret för att ta emot samtalet. När mamma lyfte luren berättade en kvinna i andra änden att farbror Jaakov levde och att han befann sig i Moskva. Så snart pappa hade slutat arbetet gick han direkt till postkontoret för att ringa sin bror. Samma dag tog vi ett foto av vår familj och skickade till honom. Farbror Jaakov dog senare under kriget. Jag besökte hans fru i Moskva 1945 och då gav hon mig familjefotot.

© Privat, reproduktion: SKMA

Min morbror Asher Kanat var lärare i Beresznitza som låg i närheten av Dąbrowica där vi bodde. Det var en *shtetl*, en liten stad, där en stor del av befolkningen var judisk. Mamma hade många syskon, fyra systrar och tre bröder. Två av syskonen emigrerade till USA i början av 1900-talet. En av morbröderna, Beitzalel, tog med sig det här fotot när han flyttade. Många år senare fick jag det av min kusin Evelyn.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Livet före kriget

© Wikipedia Commons

Kartan visar Andra polska republikens gränser 1921-1939. Oskars hemstad Dąbrowica syns med en röd markering, ungefär tre mil från Sarny.

© Wikipedia Commons, Дубровыця

En kyrka och en gård i Dąbrowica, 1929.

Vi bodde i ett fint hus med en stor trädgård. Det låg i centrum av staden, där många judar bodde. Mamma var hemmafru och tog hand om oss barn. Pappa arbetade på en fabrik där man tillverkade terpentin. Genom att förbränna trädstubbar separerades den tunnflytande oljan från den tjocka kådan. Pappa var ansvarig för hela processen. Fabriken låg några kilometer utanför staden, och pappa brukade sova över där. Han kom hem på fredagen och var tillsammans med familjen tills helgen var slut på lördagskvällen.

Jag hade en god vän som bodde i grannhuset. Vi brukade träffas på lördagar när vi var lediga. På sommaren var vi ute mycket med andra jämnåriga pojkar och promenerade eller badade i floden. På vintern åkte vi kälke på ett högt berg i närheten.

I Dąbrowica fanns det också polacker och ukrainare. Vi hade olika fotbollslag, och skilda helgdagar. De olika grupperna umgicks inte så mycket med varandra. Men jag och min äldre bror Aba hade några icke-judiska vänner som vi träffade på fritiden.

© 2016, 2019 författaren samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text och omslagsfoto: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Oskar Tojzner.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Oskars berättelse

Del 2 · Livet förändras 1939-1940

Berättelsen är en bearbetning av flera intervjuer med Oskar Tojzner.
Oskar Tojzner har läst och godkänt framställningen av berättelsen.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Livet förändras 1939-1940

Kriget bryter ut

© Wikipedia Commons

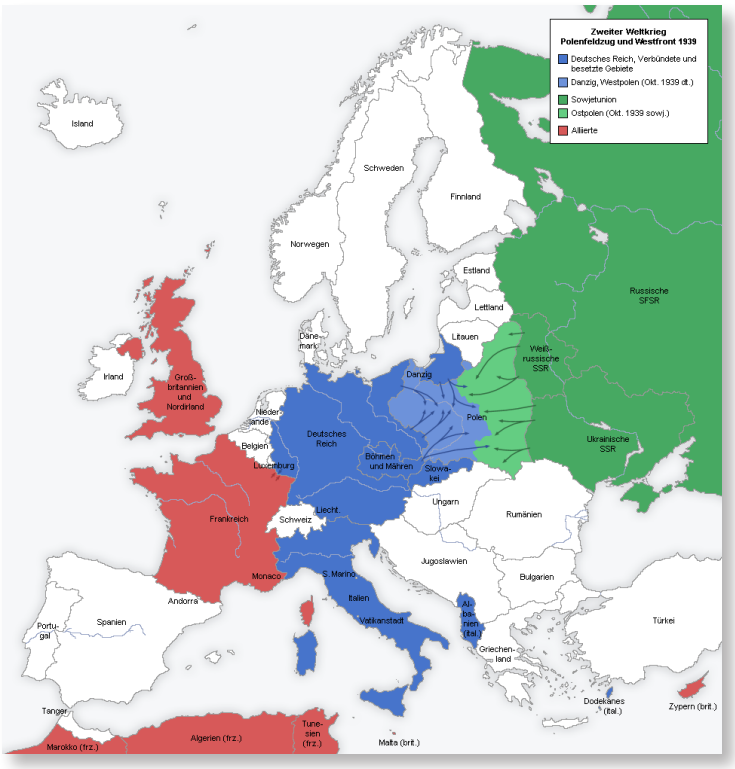

Den 1 september 1939 bröt andra världskriget ut. Tyskland och Sovjetunionen anföll Polen. Länderna hade kommit överens om att inte anfalla varandra. Pakten kallades Molotov-Ribbentrop efter de båda ländernas utrikesministrar. I juni 1941 bröts överenskommelsen och tyska trupper angrep Sovjetunionen.

Andra världskriget bröt ut i september 1939 och Polen delades mellan Nazityskland och Sovjetunionen. När Röda armén kom till Dąbrowica övertog staten alla fabriker. Pappa förflyttades till kontoret i centrum. Där fick han fortsätta som teknisk chef under sovjetisk kontroll.

Före krigsutbrottet pratade vi ungdomar ofta om framtiden och drömde om vad vi ville bli och vad vi skulle göra.

När skolan blev sovjetisk fick vi inte längre använda polska eller hebreiska läroböcker. All undervisning skulle ges på jiddisch, ett språk som många judar talade. Vi visste att det skulle innebära svårigheter för oss när vi sökte till universitetet och ville hellre ha undervisning på ryska. Jag och några andra elever startade en namninsamling. Det tog oss ett par veckor att gå runt till alla familjer, men vi lyckades och skolan godkände att vi använde böcker på ryska.

I det sovjetiska skolsystemet gick man tio år i skolan. För oss som gått i skola i Polen innebar det att vi måste gå om ett år. När skolan blev sovjetisk förändrades atmosfären, och vi utsattes för kommunistisk propaganda.

© Public Domain

Sovjetiskt kavalleri i en polsk stad efter invasionen 1939.

Efter gymnasiet ville Aba fortsätta studera, och han reste till Vilnius, i nuvarande Litauen. När han kom dit lurade kommunisterna honom. De lovade att han skulle få fri utbildning i Sovjetunionen och att de kunde hjälpa honom. Men det var lögn. Istället för att ordna med en bra utbildning skickade de Aba långt österut till kolgruvorna i Donbass-området. Efter ett år lyckades han fly.

När Aba kom hem var han bara skinn och ben. Han hade fått så lite att äta. Den synen glömmer jag aldrig. Mamma grät och pappa vakade vid hans säng.

Det tog flera veckor innan Aba hade återhämtat sig. Senare tog pappa med honom till sitt jobb där han fick hjälpa till med bokföringen.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Hotet från Nazityskland

Det kom många flyktingar till vår stad från den tyskockuperade delen av Polen. De berättade hur judarna förföljdes, arresterades och utsattes för misshandel. Flera barn hade förlorat sina föräldrar. En flicka som började i min klass berättade att nazisterna hade arresterat hennes pappa. Hon kom med sin mamma till Dąbrowica eftersom de hade släkt där.

I den ryska skolan pratades det mycket om att när tyskarna avancerade längre österut, skulle de förinta alla judar. För oss ungdomar ordnade man militärövningar så att vi skulle kunna försvara oss.

Jag tror att mina föräldrar skulle ha försökt fly om det hade varit möjligt för dem. Pappas chef sa att han kunde ordna häst och vagn till hela familjen. Men min mamma ville inte. Hon var sjuk och brukade regelbundet besöka en specialistläkare. Kanske hade de överlevt om de lämnat Dąbrowica.

”I den ryska skolan pratades det mycket om att när tyskarna avancerade längre österut, skulle de förinta alla judar.”

© 2016, 2019 författaren samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text och omslagsfoto: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Oskar Tojzner.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Oskars berättelse

Del 3 · På flykt 1941-1945

Berättelsen är en bearbetning av flera intervjuer med Oskar Tojzner.
Oskar Tojzner har läst och godkänt framställningen av berättelsen.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

På flykt 1941-1945

Flykten till Sovjetunionen

I skolan fick vi lära oss att vi måste lämna staden innan tyskarna kom, för att ha en framtid. Mamma trodde inte att något skulle hända. Hon ville att alla i familjen skulle stanna kvar i Dąbrowica. Jag frågade henne: ”Vill du att tyskarna ska döda oss?” Det var inte snällt sagt av mig, men det var den bilden av fienden ryssarna matade oss med. Aba sa också att vi måste fly. Han menade att vi inte skulle överleva om vi stannade. Då gick mamma med på planerna och lät även vår lillebror följa med.

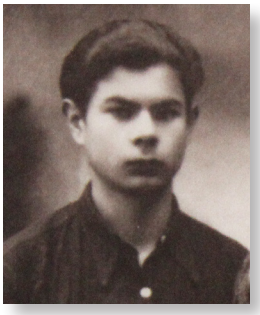

© Privat, reproduktion: SKMA

Oskar och Aba.

I början av sommaren 1941 gav vi oss av. Det var många andra flickor och pojkar som också försökte fly. Beitzalel var bara 15 år. Jag var 17 och Aba 18. När vi kom till den gamla gränsen mellan Polen och Sovjetunionen blev vi stoppade. Jag frågade varför de hindrade oss, vi var ju sovjetiska medborgare. Men inga argument hjälpte. Vi fick inte komma vidare.

En bekant såg oss och erbjöd skjuts hem. När vi kom tillbaka var det många som ställde frågor. Människor i staden kom ut på gatan och ville veta vilka vi sett och träffat på vägen. Alla var oroliga för ungdomarna som gett sig av.

© Bundesarchiv, Bild 183-L20208

Kiev, 1941.

Kriget mellan Nazityskland och Sovjetunionen bröt ut i juni 1941. Någon månad senare, när tyskarna redan hade kommit till Dąbrowica försökte vi fly igen. Den här gången förbjöd vår mamma lillebror Beitzalel att följa med.

Min storebror Aba hade ordnat häst och vagn genom sin vän Alexander Schwarztochs pappa. När Aba, Alexander och jag kom till gränsen lämnade vi hästarna vid stationen och reste med godståg till Kiev. Staden hade bombats, och vi sov i en park en hel vecka. Vi hade bara sommarkläder eftersom det var varmt.

Aba och Alexander försökte ta reda på hur vi skulle komma vidare. Någon gav dem en adress och sedan ordnade de platser till oss på en båt till Dnjepropetrovsk.

Vi reste tillsammans med flera pojkar från vår stad. Från Dnjepropetrovsk reste vi sedan vidare till Charkiv. En del fortsatte vidare mot Gorkij, närmare Uralbergen, ca 300 kilometer från Moskva. Men vi hade så tunna kläder att vi bestämde oss för att bli kvar.

Vi fick arbete på en *sovchos*, ett sovjetiskt statligt ägt jordbruk. När vintern närmade sig blev min bror inkallad för tjänstgöring i armén. Det skulle dröja länge innan jag fick veta vilket öde som drabbat honom. Jag skrev till myndigheterna i Moskva och de svarade att de inte hade hans adress och saknade uppgifter. Senare visade det sig att de ljugit för mig. Aba hade blivit skjuten och var begravd vid fronten.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag och några andra pojkar försökte ta värvning i polska armén, men vi var för unga. Då fortsatte vi vidare till andra sovjetrepubliker i Centralasien. Först till Tasjkent i Uzbekistan, och sedan västerut mot Asjchabad i Turkmenistan.

Vi fick jobb i en liten stad där det fanns en textilfabrik och arbetade med att plocka bomull på ett kollektivjordbruk, *kolchos*. Det var tungt. Vi bar 40-50 kilo på axlarna och arbetade 12-14 timmar varje dag.

Jag fick hög feber och blev sängliggande i flera veckor. När jag återhämtat mig bestämde vi oss för att fortsätta vår resa. Det fanns ingenting för oss att hämta där. Ingen frågade vad vi behövde, eller gav oss något annat arbete eller någonstans att bo.

När vi skulle resa in i en annan republik blev vi beordrade att visa tillstånd. Något sådant hade vi inte. Polisen började fråga ut oss om vart vi var på väg och till vem vi skulle. Sedan släppte de oss. Vi hade ingenstans att ta vägen och pengarna var nästan slut. För våra sista småslantar köpte vi lite att äta och satte oss på en bänk.

När vi satt där kom en man. Han tittade på oss men gick förbi. Efter en stund kom mannen tillbaka och frågade varifrån vi kom och vart vi var på väg. Sedan erbjöd han oss en plats där vi kunde bo. Han sa även han kunde ordna arbete.

Mannen som lagt märke till oss i parken kom från en judisk familj som emigrerat från Polen till Centralasien. Han var chef för en affär där man distribuerade bröd. Det visade sig att i mannens hem bodde det redan några judar. Han höll sitt löfte och ordnade jobb åt oss.

En av mannens anställda, Kress, kom också från Polen. Han jobbade som ekonom med redovisning. Det var en vänlig och trevlig man. Vi började prata. Jag berättade att jag hade gått tio år i skola men inte hunnit ta någon yrkesexamen. Kress ville lära sig mer ryska och tänkte att jag kanske kunde hjälpa honom med det. Som gentjänst lovade han att undervisa mig i bokföring.

Militärtjänst vid Uralbergen

Jag arbetade tillsammans med Kress i staden Ýolöten (Jolöten) i ett och ett halvt år, fram till 1943. Då blev vi inkallade för att tjänstgöra i armén. Jag och Kress hamnade vid en militäranläggning i Nizjnij Tagil vid Uralbergen. Där fanns ett ryskt företag, Uralvagonzavod, som tillverkade stridsfordon.

Vi bodde i bunkrar, bara ingången syntes ovanför marken. Jag hade tur. En judisk man från Moskva hörde att jag hade goda kunskaper i ryska och frågade vad jag hade för yrke. När jag berättat om mina arbetserfarenheter erbjöd han mig att bli sekreterare.

Jag trivdes med arbetet. Tack vare att jag fick den tjänsten kunde militären inte placera mig vid fronten. Jag fick ett särskilt dokument att visa upp vid kontroller.

© 2016, 2019 författaren samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text och omslagsfoto: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Oskar Tojzner.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Oskars berättelse

Del 4 · Tillbaka hem 1945

Berättelsen är en bearbetning av flera intervjuer med Oskar Tojzner.
Oskar Tojzner har läst och godkänt framställningen av berättelsen.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Tillbaka hem 1945

Vad har hänt?

Under krigsåren när jag var i Sovjetunionen kunde jag inte skicka brev eller ringa till min familj i Dąbrowica. När Röda armén trängde tillbaka de tyska trupperna och tog över min stad försökte jag få kontakt. Först skrev jag direkt hem, men fick inget svar. Då skrev jag till statsförvaltningen och frågade om de visste vad som hade hänt min familj. De svarade och skrev att familjen var förintad. Alla var döda. Inte ens huset där vi bodde fanns kvar.

När jag åkte tillbaka till Dąbrowica 1945 reste jag via Moskva för att besöka min farbror Jaakov. Hans fru tog emot. Det visade sig att Jaakov dött i kriget.

I bostaden fanns ett fotografi av min familj. Jag hade tagit med mig foton hemifrån när jag flydde. Men jag blev bestulen och de försvann. Därför hade jag inte några bilder kvar. När Jaakovs fru fick höra det gav hon mig fotografiet. Det är det enda som finns av min mamma, pappa och mina syskon.

Branden i Dąbrowica

När jag kom tillbaka till Dąbrowica var ingenting sig likt. I centrum fanns det tidigare två fabriker för tillverkning av matolja. Mannen som ägde en av fabrikerna hade byggt ett hemligt rum under byggnaden. I flera månader gömde han sig där. När han upptäckte att tyskarna hade fört bort alla judar tände han eld på sig själv och byggnaden. Lågorna spred sig utmed gatan. Synagogan som pappa brukade gå till och flera andra hus brann ner.

Familjen har förintats – det finns ingen kvar

© Privat, reproduktion: SKMA

Några judar hade lyckats fly från gettot och överlevt. Jag träffade dem långt senare och de berättade för mig vad som hänt min familj åren 1941-1942.

Pappa och lillebror Beitzalel hade tvingats utföra tvångsarbete några kilometer utanför staden. Jag vet inte vad de gjorde men det var ett fysiskt krävande jobb.

Sedan hade tyskarna samlat alla judar och transporterat dem till Sarny. Tyskarna hade lurat dem och sagt att de skulle få bättre jobb där.

© Privat, reproduktion: SKMA

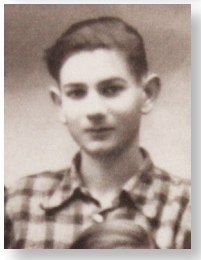

Min mamma Sonia och min pappa Moshe.
Min lillebror Beitzalel och mina småsystrar Jochewed och Chawa.

Det fanns en motståndsgrupp, partisaner, som gömde sig i skogen. Jag träffade ledaren Nachman flera år senare i Israel. Han berättade att hela den judiska befolkningen i Dąbrowica hade förts mot tågstationen. När de kom till en bro hade Nachman ropat en varning till dem, och uppmanat dem att fly.

När människorna sprang åt olika håll började de ukrainska vakterna att skjuta. De sköt även på dem som stod stilla. Mamma träffades av ett eller flera skott och blev liggande på marken. Min pappa, lillebror och mina småsystrar tvingades att fortsätta utan henne.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

På järnvägsstationen i Dąbrowica, innan tåget åkte mot Sarny, började pappa och några andra vuxna dra loss brädorna i golvet på vagnen. En grupp ungdomar, fem pojkar och två flickor i tretton- till femtonårsåldern lyckades fly genom öppningen. Min lillebror var en av dem.

Ungdomarna tog sig över en flod, och eftersom de var blöta gick flickorna in i en liten by för att be om tändstickor av ukrainarna som bodde där. De blev lurade och återvände tillsammans med tyskar som var beväpnade med gevär. När min lillebror och de andra pojkarna såg det började de fly. Tyskarna sköt alla, även flickorna. Bara en pojke lyckades komma undan.

En polsk familj som kände pojken hjälpte honom och såg till att han fick skydd hos partisanerna. Efter kriget bodde han i Kiev men emigrerade sedan till Israel. När jag var på besök berättade han allting för mig.

Tyskarna hade förberett massgravar i skogen utanför Sarny. Min pappa och småsystrar fördes dit tillsammans med andra judar och mördades.

När jag kom till staden 1945 kunde man se massgravarna. Liken var bara täckta med ett tunt lager jord. Jag och några andra gjorde i ordning platsen. Sedan reste vi ett minnesmärke.

© Yad Vashem | State Archives of Rivne Oblast

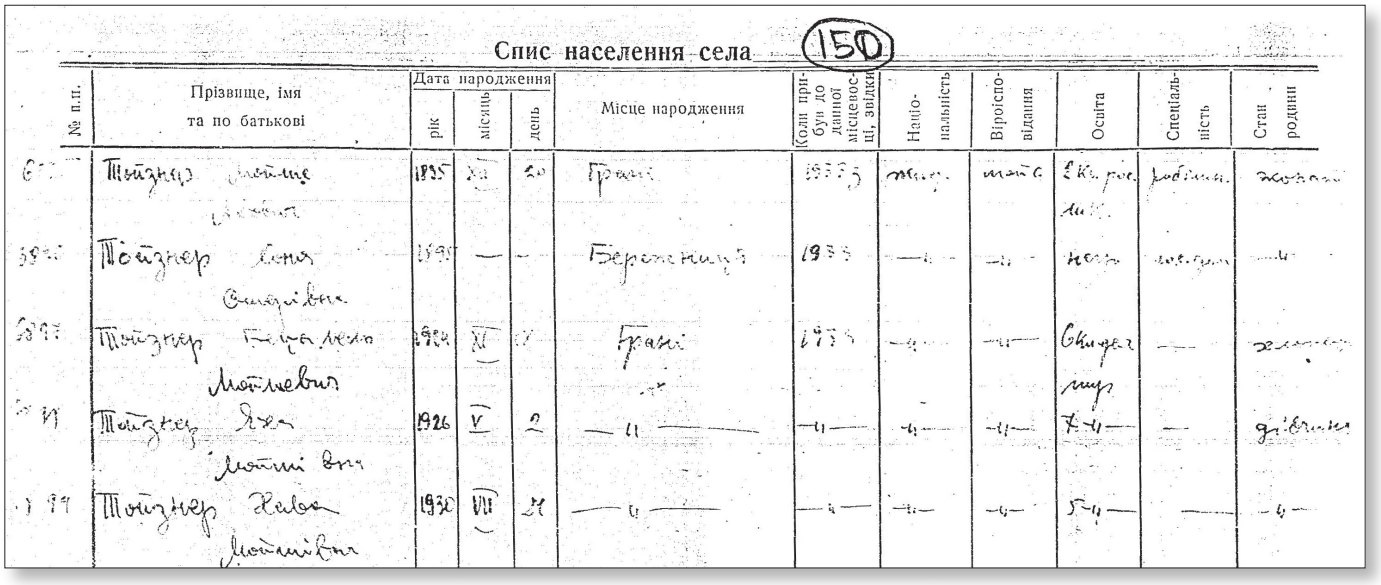

Спис населення села 150

№ п.п.	Прізвище, імя та по батькові	Дата народження: рік	місяць	день	Місце народження	Коли прибув до даної місцевості, звідки	Національність	Віроісповідання	Освіта	Спеціальність	Стан родини
[illegible]	Тойзнер [illegible]	1895	[illegible]	20	Грані	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Тойзнер Соня Сидорівна	1897	—	—	Берестниця	1939	—	—	[illegible]	[illegible]	—
[illegible]	Тойзнер [illegible] Мотелевич	1924	[illegible]	[illegible]	Грані	1939	—	—	Скінчила школу	—	[illegible]
[illegible]	Тойзнер Яхо Мотиєвич	1926	V	2	— " —	— " —	— " —	— " —	7 — " —	—	[illegible]
[illegible]	Тойзнер Хава Мотиєвна	1930	VII	21	— " —	— " —	— " —	— " —	5 — " —	—	— " —

I dokumentet står namnen på medlemmarna i Oskars familj: föräldrarna Moshe och Sonia, lillebrodern Beitzalel, och systrarna Jochewed och Chawa. Namnen står överst i den första kolumnen med familjenamet Tojzner, och födelseåren i den andra kolumnen. Sidan är en del av en hel lista som skapades av myndigheterna i Dąbrowica 1942. I den listas invånarna i staden med namn, födelseår, yrke och civilstånd.

© 2016, 2019 författaren samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text och omslagsfoto: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Oskar Tojzner.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Oskars berättelse

Del 5 · I Gulag-läger 1950-1953

Berättelsen är en bearbetning av flera intervjuer med Oskar Tojzner.
Oskar Tojzner har läst och godkänt framställningen av berättelsen.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

I Gulag-läger 1950-1953

I fängelse hos sovjetisk säkerhetspolis

Jag gifte mig med Nina 1945 och vi bosatte oss i Sarny. Två år senare föddes vår dotter. Hon fick namn efter min mamma, Sonia som också kallades Sofia.

Jag lyckades utveckla en affärsrörelse i staden utan att behöva ta lån från banken. Företaget gick bra. Jag och mina anställda trivdes med varandra. En tid senare flyttade vår familj till Równe. Därifrån fortsatte vi vidare till Tjeljabinsk i Ninas hemtrakter vid Uralbergen. Vår plan var att hon skulle fortsätta sina studier i juridik där. När hon var klar skulle jag också utbilda mig.

Plötsligt en dag kom NKVD, den sovjetiska säkerhetspolisen, till mitt kontor. De sa åt mig att skicka iväg min sekreterare. Sedan sökte de igenom alla dokument. De vände upp och ner på allt, även hemma.

Jag misstänktes för spionage. Polisen ställde frågor om vilka vägar jag brukade gå, om jag hade bil och så vidare. Jag berättade för dem om mitt företag och vad jag sysslade med. De sa att jag, som hade ett så fint jobb, inte borde ha spionerat. Ingenting av det de anklagade mig för var sant. Men det hjälpte inte. De tog mig med till fängelset. Där satt jag inlåst i ett år från 1949-1950.

NKVD försökte få mig att erkänna det påstådda brottet och skriva på dokumenten. Jag vägrade. Då väntade de två veckor, sedan hämtade de mig till förhör igen.

NKVD-officeren satt vid ett bord och skrev samtidigt som han åt. Bland annat brukade han äta skinka. Jag var hungrig, och det visst han. Jag hade inte möjlighet att kontakta min familj och ingen kom med matpaket. Säkerhetspolisen gjorde precis vad de ville, och de förolämpade mig ofta.

Vi var fyra eller femtusen fångar och det var väldigt trångt. Kriminella brottslingar puttade ner andra från britsarna så att de föll ner på det hårda betonggolvet. Jag kunde också ha råkat ut för det men de tyckte om att lyssna till mina berättelser. Jag hade läst mycket i min ungdom och hade bra minne. Därför ordnade brottslingarna en säker plats för mig.

Vid rättegången fanns ingen advokat, och jag dömdes till tre års straffarbete i Gulag-lägren. Jag hade inte gjort något, men anklagades för att jag ”tänkt begå ett brott”. De sa att jag planerat passera den polska gränsen. När jag fick min dom hade jag suttit i fängelse ett år. Som jag ser det straffades jag för att jag är jude.

FAKTA: **GULAG**

Efter oktoberrevolutionen 1917 skapades särskilda läger för politiska motståndare. 1929 började Sovjetunionens ledare Josef Stalin bygga ett större system av läger som stöd för landets industrialisering.

Till lägren skickades kriminella men även politiska motståndare som anklagades för påstådda brott. Fångarna användes som slavarbetare vid storskaliga byggprojekt och för att ta till vara på olika naturresurser, till exempel guld, kol och timmer.

Gulag, som fång- och arbetslägersystemet kallades, användes främst för att få kontroll över befolkningen. Miljontals oskyldiga människor fängslades och tvingades till hårt arbete under fem till tjugo år i lägren.

Fångarna arbetade utomhus och i gruvor, i otillgängliga områden och vid polcirkeln utan att ha lämpliga kläder, verktyg, skydd, mat eller ens rent dricksvatten. Ibland togs även barnen till fånglägren, och placerades i särskilda baracker.

Barn som föddes i fånglägren var kvar hos sina mammor tills de blev cirka två år och förflyttades sedan till barnhem som förvaltades av säkerhetspolisen, NKVD.

Åren 1929-1953 uppgick det totala antalet tvångsarbetare i Sovjetunionen till över tjugoåtta miljoner. Efter Stalins död 1953 började lägren avvecklas. 1986 stängdes de för gott.

Förkortningen Gulag (ryska ГУЛАГ, Glavnoje upravlenije ispravitelno-trudovych lagerej) betyder “Huvudstyrelsen för korrektions- och arbetsläger”.

Källor: Nationalencyklopedin, Gulag. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/gulag (hämtad 2016-05-16).
“Gulag: Soviet Prison Camps and Their Legacy”, National Resource Center for Russian, East European and Central Asian Studies, Harvard University.
De sovjetiska lägrens historia, Stockholm, 2004.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Tre år i läger i Sibirien

Jag transporterades till Gulag-lägren i Kolyma, nordöstra Sibirien. I min grupp var vi fyrtiofyra personer. Jag var ansvarig för fördela maten efter fångarnas arbetsinsats. Varje dag skulle jag mäta timmerhögarna för att räkna ut hur mycket var och en hade arbetat. En dag råkade jag stöta till en hög med foten så att den rasade. Då fick jag se att de hade lagt skogsavfall mellan stockarna. På kortsidorna fanns stumpar av timmer men i högen fanns det bara grenar och ris. De hade lurat mig! I stället för tio kubikmeter timmer fanns det bara två.

De andra fångarna var mördare och gravt kriminella brottslingar. Om de fick tag i mig skulle de ha dödat mig eftersom jag avslöjat dem. När de vände ryggen till flydde jag.

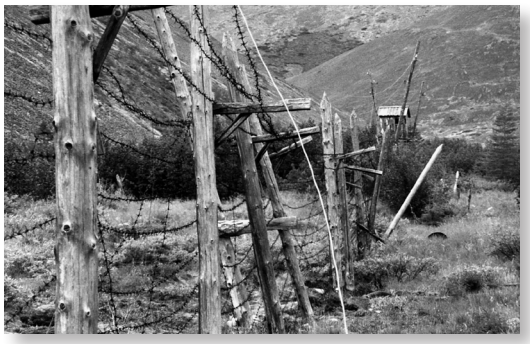

Ett tidigare Gulag-läger i Kolyma, Sibirien sommartid.

© The Russian Far East, digital resur http://urbansustainability.snre.umich.edu Reproduktion: SKMA

Ungefär fyrtio kilometer längre bort fanns ett annat läger. Jag berättade för chefen där vad som hade hänt. Då tog han med mig i bilen och körde mig tillbaka till det lägret som jag flytt ifrån. De placerade mig på en ny arbetsplats hos en man som kallades Glagoljev. Han hade tidigare suttit i centralkommittén i Moskva. Nu var han chef för ett område i Kolyma.

Lägerfångar utför timmerarbete i Kolyma.

© Wikipedia Commons

Klimatet i Sibirien var bistert. Det var ingen sommar att tala om. Isen tinade först i slutet av maj. Så snart det fanns öppna vattendrag började fångarna att tvätta guldet som hämtats från gruvorna. Redan i augusti kom kylan tillbaka. Ibland sjönk temperaturen till sextio minusgrader.

För att inte frysa ihjäl måste man ha filtstövlar, *valenki*. När jag kom till lägret tänkte jag inte på att dra byxorna över skaften. Jag fick snö i stövlarna och förfrös nästan en fot. De andra fångarna gav vad de hade, en sjal eller tygbit, och en av dem lindade trasorna om foten så att jag skulle klara mig tillbaka till lägret.

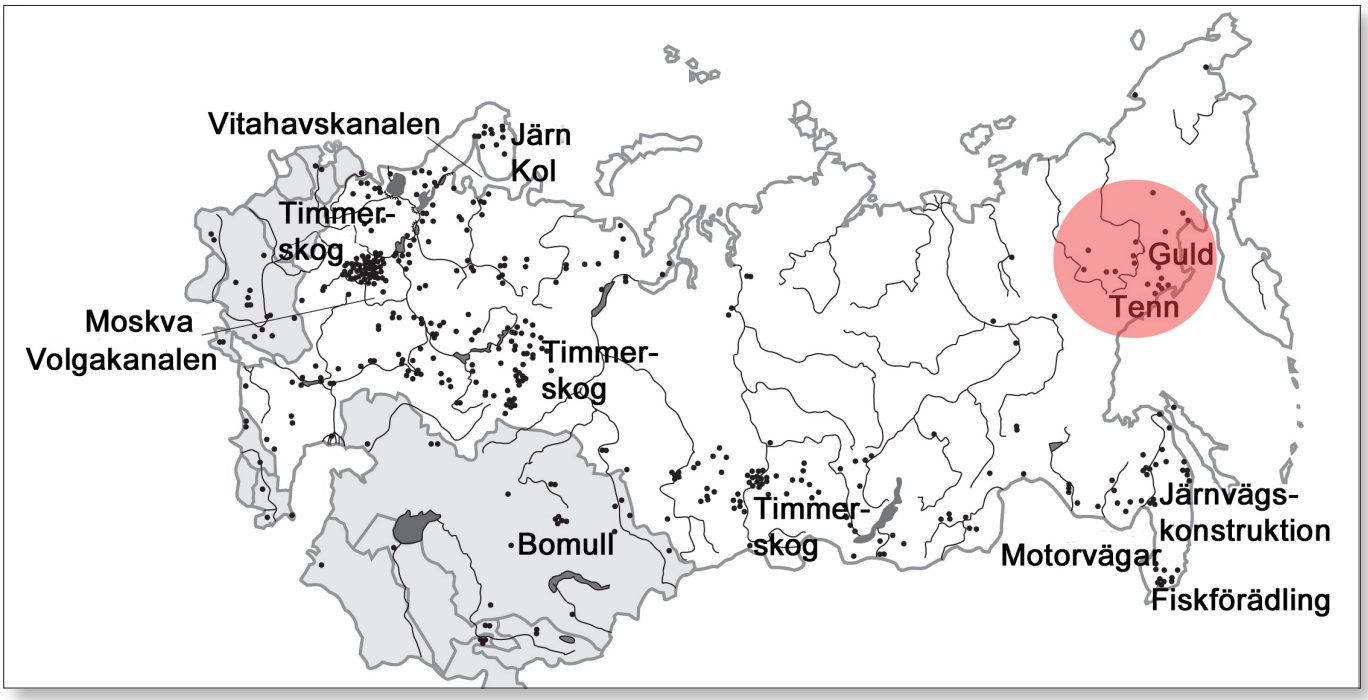

© "Gulag: Soviet Prison Camps and Their Legacy", National Resource Center for Russian, East European and Central Asian Studies, Harvard University. Reproduktion och anpassning: SKMA.

Kartan visar Gulags utbredning i Sovjetunionen och storskaliga byggprojekt som utfördes av lägerfångar, samt naturresurser som utvanns genom tvångsarbete. De svarta prickarna visar större läger. Runt omkring dessa fanns många mindre läger. Den röda cirkeln markerar Kolyma-regionen i nordöstra Sibirien som blev okänd under Stalins terror.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

När jag var i lägret i Kolyma var det vissa som försökte fly, men de fångades in och dödades. Vakterna lade kropparna framför ingången till lägret. Vi passerade liken varje dag. Det var femtio eller sextio minusgrader så kropparna låg kvar i evigheter. Jag klarade inte av att titta på dem.

Så gick tiden fram till 1952. Det året blev jag fri, men eftersom jag ansågs vara en förrädare fick jag inte återvända hem. Ett år senare, efter Stalins död, när lägret omorganiserades fick jag tillåtelse. Då reste jag tillbaka till min fru och dotter.

© Privat, reproduktion SKMA

6-ВЩ

СПРАВКА № 0003783

8 марта 1952 г.

Выдана гражданину (ке) Тойзнер Оскару Моисеевичу

1923 года рождения, уроженцу (ке) г. Дубровица Ровенской обл.

гражданство (подданство) СССР национальность еврей

осужденному (ой) Спец. Мог. судом Итл „БП" МВД СССР 19-84 УК ретр

к лишению свободы на три лет с поражением в правах на — года, имеющему (ей) в прошлом судимость со слов ранее не судим

в том, что он (она) отбывал (ла) наказание в местах заключения МВД по «8» марта 1952 г. и по отбытии мер наказания с прим. зачетов рабочих дней

С применением

Освобожден (на) «8» марта 1952 г. и следует к избранному месту жительства Ровно (город, село, дер., район, область) Ровенской обл.

до ст. Ровно. 2/X-52 жел. дороги.

Начальник лагеря (ИТК) ОВ-5 Подполковник (Степаненко)

Нач. Особой части Лагря ОВ-5 Кит

Капитан

На intygets baksida finns ett foto på Oskar och en stämpel.

Detta intyg om frigivning överlämnades till Oskar av lägerchefen. Av anteckningarna framgår det att Oskar varit en bra arbetare och därför frigavs några månader tidigare än beräknat.

Texten på intyget lyder:

Intyg överlämnat till Oskar Tojzner, född 1923, Dąbrowica.
Nationalitet: Jude, sovjetisk medborgare.
Dömd av särskild lägerdomstol. Ska placeras i Arbets- och korrektionsläger "BP".
MVD [inrikesministeriet] SSSR, 23 augusti 1950, anklagad enligt paragraf 19-84.
Dömd till 3 år. Tidigare inte dömd.
Frigiven 8 mars 1952.
Vill återvända till Rovno [alternativa stavningar: Równe, Rivne, *red. anm.*]

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Till Polen och vidare till Sverige

Vår son Michael, föddes 1955. Då bodde vi i Równe, nuvarande Ukraina. När Władysław Gomułka kom till makten i Polen som ledare för det kommunistiska partiet ansökte jag om tillstånd att få lämna Sovjetunionen. Ansökan avslogs. Det fanns inget mer för mig att göra än att fortsätta leva där även om det var svårt. På grund av antisemitismen blev jag av med mitt jobb. Jag ordnade ett nytt arbete i Dubno, ungefär fem mil från Równe. Det tog mig sex timmar varje dag att resa fram och tillbaka.

Vi hade ett litet hus med förråd och två rum och kök. I grannhuset hyrde en kvinna ett rum. Hennes syster var chef hos den sovjetiska säkerhetstjänsten, NKVD. Hon fick veta att vi hade sökt visum. Plötsligt en dag ringde min fru och sa att vi hade fått en vecka på oss att lämna bostaden. Det visade sig att NKVD-chefens syster behövde vår bostad, och därför fick vi tillstånd att lämna Sovjetunionen.

© Privat

Nina, Michael, Sofia och Oskar i Legnica, Polen, i början av 1960-talet.

Det var mycket praktiskt att ordna inför flytten, men vi klarade det. Vi kom till Polen i december 1959. Jag hade skrivit ett brev till en bekant och berättat att vi var på väg. Han mötte oss vid gränsen och tog med hela vår familj till Legnica (Liegnitz), i nuvarande sydvästra Polen. Efter en tid började jag bygga upp ett nytt företag där, ett kooperativ, och anställde folk.

1968 ökade antisemitismen i Polen igen. Alla människor var inte antisemiter, och jag råkade inte illa ut. Men många andra judar blev misshandlade. Då bestämde jag och Nina oss för att emigrera. Företaget som jag utvecklat överlämnade jag till en bekant som var polack. Så avslutade vi vårt liv i Polen, och i slutet av 1969 kom vi till Ystad i Sverige – jag Nina, Sofia och Michael.

© 2016, 2019 författaren samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text och omslagsfoto: Ewa Wymark

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.